

e-ISSN: 2980-2628 | www.jomiss.com.tr

CİLT 2, SAYI 1, Haziran 2024 | VOLUME 2, ISSUE 1, June 2024

Atıf Bilgisi | Reference Information

Şerqiyye İmamalı, "İkinci Karabağ Savaşı Sonrasında Ermenistan'da Göç Süreçleri", *JOMISS*, C. 2, S. 1, Haziran 2024, s. 65-76.

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2024.1039.5

Geliş Tarihi | Received Date
24 Ocak 2024 | 24 January 2024

Kabul Tarihi | Accepted Date
03 Haziran 2024 | 03 June 2024

İkinci Karabağ Savaşı Sonrasında Ermenistan'da Göç Süreçleri Border Policy of the Migration Processes in Armenia After the Second Karabakh War

 Şerqiyye İMAMALI*

Özet

Göç, Ermenistan'ın sosyal güvenlik sistemine yönelik ana tehditlerden biridir. Ermenistan'daki demografik koşullar göçün bir sonucu olarak değişmektedir. Yıldan yıla ülkeyi terk edenlerin sayısı artarken, doğal artış azalmaktadır. Göçün ana nedenleri arasında ekonomik kriz, kitlesel işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk ve diğer faktörler yer almaktadır. Ermenistan'da yaşam koşullarının düşük olması, çalışma şartlarının uyumsuzluğu göçün düzeyini daha da arttırmaktadır. 2020 yılında Azerbaycan'ın Ermenistan işgalindeki toprakları geri almasıyla sonuçlanan savaş göç sürecini önemli şekilde etkilemiştir. Ermenistan'dan olumsuz şartlar yüzünden giden insan sayısı artarken, diğer yandan Karabağ bölgesinden Ermenistan'a göç gerçekleşmiştir. Bu, Ermeni terör birliklerinin halkı Azerbaycan aleyhinde kışkırtması ve korkutmasının sonucu olmuştur. Makalenin ana amacı İkinci Karabağ savaşının Ermenistan'da göç sürecini nasıl etkilediğinin araştırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Savaşı, Ermenistan, Göç, Demografi, Doğal Artış.

Abstract

Migration is one of the main threats to the social security system of Armenia. Demographic conditions in Armenia are changing as a result of migration. Year by year, the number of people leaving the country is increasing, while the natural increase is decreasing. The main reasons for migration include economic crisis, mass unemployment, poverty, corruption and other factors. The low standard of living in Armenia, the incompatibility of working conditions, and the opportunity to get a better education increase the level of migration even more. The war, which resulted in Azerbaijan taking back the lands occupied by Armenia in 2020, significantly affected the migration process. While the number of people leaving Armenia due to negative conditions is increasing, on the other hand, there has been migration to Armenia from the Karabakh region. This was the result of the provocation and intimidation of the people by the Armenian terrorist units against Azerbaijan. The main purpose of the article is to investigate how the Second Karabakh war affected the migration process in Armenia.

Keywords: Karabakh War, Armenian, Migration, Demography, Natural Increase.

* Doktora Öğrencisi, Azerbaycan Bilimler Akademisi Kafkas Araştırmaları Enstitüsü Ermeni Araştırmaları Bölümü, Bakü, sherqiyyeimameli@gmail.com, Orcid: 0009-0000-1070-5715, Azerbaycan.

Giriş

Dünyada meydana gelen demografik değişimler hemen-hemen tüm ülkeler için yeni sorunlar yaratmıştır. Demografik yaşlanmanın artan eğilimi küresel düzeyde belirgindir. Ermenistan Cumhuriyeti'nin demografik profili bu bağlamda bir istisna değildir. Çünkü Ermenistan Cumhuriyeti'nde nüfus yaşlanması diğer Kafkasya Cumhuriyetleri arasında en üst düzeydedir. Bunun da ülke ekonomisi, bütçenin istikrarı, nüfusun güvenlik düzeyi ve refahı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur.¹

Ermenistan dış göçün oldukça yüksek olduğu ülkelerden bir tanesidir. Bunun birçok nedeni vardır. Bunlar 1980'lerin sonlarından itibaren başlayan Ermenistan'dan dış göç, 1988 depremi, 1989 Karabağ Savaşı, Sovyetlerin dağılması ve İkinci Karabağ savaşı gibi olaylardır.² 1980'li yılların sonuna kadar genç bir nüfusa sahip olan Ermenistan'da, 1992 yılından itibaren yaş grubundaki değişiklikler nüfusun doğum oranını ciddi şekilde etkilemeye başlamıştır. Ermenistan'da 1980'li ve 1990'lı yılların sınırında yaşanan olağanüstü olaylar siyasi ve sosyo-ekonomik nitelikteki radikal dönüşümler, nüfusun yeniden üretimini ve özellikle göç sürecini etkilemiştir. Olayların daha sonraki seyri, Ermenistan'ın demografik durumunun (dış göç dahil) istikrarını yeniden sağlamaya yardımcı olamamakla kalmayıp, aynı zamanda kaybı geri döndürülemez hale getirmiştir.³

Ermenistan'ın nüfus göstergeleri 90'lı yıllardan bu yana (2012-2013 yıllar hariç) sürekli olarak azalmıştır. 2020 Karabağ savaşı sonrasında da bu süreç devam etmiştir. Ermenistan Cumhuriyeti İstatistik Bakanlığının, Ermenistan'ın kalıcı nüfusu ile ilgili yayınladığı istatistikler de bunu yansıtmaktadır.

Marz/şehir	Toplam	Şehir	Köy
Ermenistan Cumhuriyeti	2.993.000	1.908.000	1.085.000
Erevan	1.103.000	1.103.000	-
Araqaçodn	126.000	27 min	99 min
Ararad	261 100	72 800	188 300
Armavir	268 200	83 300	184 900
Geğarkunik	229 900	66 500	163 400
Lori	211 500	123 500	88 000
Kotayk	255 800	138 000	117 800
Şirak	230 700	133 400	97 300
Sünik	137 900	93 300	44 600
Vayoç Dzor	48 400	16 800	31 600
Tavuş	120 800	50 700	70 100

Tablo 1: 1 Ekim 2023 Tarihli Bilgilere Göre Ermenistan Cumhuriyeti'nde Daimi İkamet Edenlerin Sayısı⁴

1 “Demografiakan iraviçaqi yev ardaqağti Hayastanum” *Mşuşot apaqa*, ec 36 [“դեմոգրաֆիական իրավիճակը եվ արտագաղթը Հայաստանում”, ՄՇՈՒՇՈՏ ԱՊԱԳԱ, էջ 36], https://www.luys.am/img/artpic/small/ecee65f91a1ae0d7260aDemography_very_final.pdf, son erişim tarihi: 10.10.2023

2 Lülüfer Körükmez, “Öncesi ve Sonrası: Ermenistan'dan Türkiye'ye İşgücü Göçünün Nedenleri ve Göçmen İlişki Ağları”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 29, 2013, s. 67-91.

3 Qasım Hacıyev-Elnur Kəlbizadə-Aydın Eyvazov-Turan İsmayılova-Aynur Əzimzadə-Şerqiyyə İmaməli, *Ermənistan: Daxili Sosial- İqtisadi və Siyasi Şərait*, MTM Innovation MMC, Bakı 2019, s. 196.

4 Hayastani joğovrtakrakan joğovaçu, 2023, Hayastani Hanrabadutyun viçaqakrakan komide, [Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 2023, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], <https://armstat.am/am/?nid=82&id=2624>, son erişim tarihi: 15.12.2023.

Ermenistan'da Göç Sorunu

Göç, ülke nüfusunun azalmasını etkileyen temel faktörlerden biridir. Bilindiği gibi Ermenistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettikten sonra karşılaştığı en tehlikeli sorunlardan biri göçtür. Bu sorun yıllar geçtikçe ülke nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Göçün yalnızca güvenlik sorunları üzerinde değil, aynı zamanda nüfusun yaşlanması, evlilik ve boşanma oranlarının yükselişi ve düşüşü gibi demografik özellikler üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur. Ermenistan'da yapılan araştırmalara göre boşanmalarla Ermenistan'dan ayrılanlar arasında güçlü bir ilişki var. Bu da göç sayısı arttıkça boşanma sayısının da artması anlamına gelmekte ve ülkede yeni sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁵

Son dönemde Ermenistan Cumhuriyeti'ndeki göçmenler 3 gruba ayrılmaktadır.⁶

1. Ermenistan'dan gidip geri dönmeyen göçmenler;
2. 3 ay, 3-12 ay ve 12 ay sonra ülkeye dönenler;
3. 2019-2022 yılında Ermenistan'a ilk kez gelenler.

Ermenistan'dan gidip geri dönmeyen göçmenler	53,2%
3 ay, 3-12 ay ve 12 ay sonra ülkeye dönenler	19,3%
2019-2022 yılında Ermenistan'a ilk kez gelenler	27,5%

Tablo 2: 2020-2022 Yılları İçin Göç Akışının Türleri.⁷

2020-2022 döneminde göç edenlerin %53,2'si (128 bin kişi) Ermenistan Cumhuriyeti'nin diğer bölgelerine veya yabancı ülkelere gitmiş ve geri dönmemiştir. Yüzde 19,3'ü (46 bin kişi) belli bir süre sonra geri dönmüştür. Yüzde 27,5'ini (66 bin kişi) Ermenistan'a ilk kez gelenler oluşturur. Ermenistan'ın resmi istatistiklerine göre, 2021 yılında ülkeyi terk edenlerin 112.000'i geri dönmemiş, 45.000'i ise geri dönmüştür. Ermenistan Cumhuriyeti, giden ve geri dönen nüfusun büyük çoğunluğunun (sırasıyla %96,7 ve %99,6) doğum yeridir ve geri kalan küçük kısım (giden göçmenlerin %3,3'ü ve geri dönen göçmenlerin %0,4'ü) yabancı ülkelere doğmuştur. Bu yıllarda göç hareketlerinin en yoğun (%66) şekilde gerçekleştiği yıl 2021'dir ve 2019'da geri dönenlerin sayısı 2021'e (%39) göre daha yüksektir. 2019-2021 döneminde yaklaşık 66 bin kişi Ermenistan'a gelmiş, yaklaşık 83 bin kişi ise ülkeyi terk etmiştir. Ülkeyi terk edenlerin yüzde 70,5'ini 12 aya kadar, yüzde 29,5'ini ise daha uzun süreliğine terk edenler oluşturur.⁸

Göç Akışları				
	Gidenler	Geri Dönenler	İlk Defa Gelenler	Toplam
Erkek	101683	35309	13950	150582
Kadın	10916	10412	21845	43173
Toplam	112599	45721	35435	193755

5 Hacıyev vd., *Ermənistan: Daxili ...*, s. 196.

6 Miqraçion batqeri hayastani hanrabadutyunum 2021 tvakani (ist 2021t-i tnayin tntesutyunneri kensabaymanneri amboğçvaç hedazotutyanyan kşrvaç ardyunkneri) [ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԻՆԻՄ 2021 թվականին (Ըստ 2021թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսաապայմանների ամբողջացված հետազոտության կշռված արդյունքների)], https://www.armstat.am/file/article/migration_profile_am_2021.pdf, son erişim tarihi: 09.10.2023.

7 Hayastani joğovrtakrakan joğovaçu, 2023, Hayastani Hanrabadutyun viçaqkrakan komide, [Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 2023, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], <https://armstat.am/am/?nid=82&id=2624>, son erişim tarihi: 15.12.2023.

8 Miqraçion batqeri hayastani hanrabadutyunum 2021 tvakani (ist 2021t-i tnayin tntesutyunneri kensabaymanneri amboğçvaç hedazotutyanyan kşrvaç ardyunkneri) [ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԻՆԻՄ 2021 թվականին (Ըստ 2021թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսաապայմանների ամբողջացված հետազոտության կշռված արդյունքների)], https://www.armstat.am/file/article/migration_profile_am_2021.pdf, son erişim tarihi: 05.16.2023.

Ülke İçindeki Göç Akışları				
Erevan	11308	1931	1262	14501
Araçodn	799	-	834	1633
Ararat	1493	222	1938	3653
Armavir	484	100	576	1160
Gegarkunik	2360	320	397	3077
Lori	453	295	1388	2136
Kotayk	100	-	51	151
Şirak	1542	312	929	2783
Syunik	4806	1082	1318	7206
Vayot Dzor	1094	118	174	1386
Tavuş	5021	755	1346	7122
Toplam	29460	5135	10212	44807
Ülke Dışına Göç Akışları				
Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesi	5706	10224	9998	25928
Rusya Federasyonu	74335	25875	10820	111030
Ukrayna	156	716	118	990
Diğer BDB ülkeleri	314	528	591	1433
Gürcistan	156	-	-	156
Avrupa ülkeleri	1023	2329	1556	4908
ABD ve Kanada	1165	390	2021	3576
Suriye	-	127	-	127
Diğer	284	397	118	799
Toplam	112599	45721	35435	193755
Şehir ve Köylere Göre Göç Akışları				
Şehir	92833	35229	22570	150632
Köy	19766	10492	12865	43123
Toplam	112599	45721	35435	193755

Tablo 3: 2019-2021 İçin Göç Akışları.⁹

İkinci Karabağ savaşı Ermenistan'ı demografik bir felakete sürüklemiştir". Şehir ve köylerdeki sosyo-ekonomik durumda keskin farkların olması, aynı zamanda şehir ve köy nüfusunun iç ve dış göçü demografik krizin nedenlerinin niceliksel ve niteliksel özellikleridir. Köy yerlerinde doğum oranlarının en fazla düştüğü bölgeler Ararat (Vedi) ve Armavir bölgeleridir (Sardarabad). Genel olarak Ermenistan'daki doğal nüfus artışında %9,9 oranında azalma olmuştur." Burada göç sorunları da önemli bir rol oynar. Ermenistan'da Covid-19 salgını ve İkinci Karabağ Savaşı sonucunda ölüm sayısında artış, doğum sayısında ise azalma gözlemlenir. Erivan ve Gegarkunik (Başkent) eyaletleri hariç, Ermenistan'ın tüm şehirlerinde demografik izleme sürecinde ilk kez nüfus azalması yaşanmıştır.¹⁰

9 Miqracion batqeri hayastani hanrabetutyunum 2021 tvakani (1st 2021t-i tnayin tntesutyunneri kensabaymanneri amboğçvaç hedazotutyun kşrvaç ardyunkneri) [ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 2021 թվականին (Ըստ 2021թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության կշռված արդյունքների)], https://www.armstat.am/file/article/migration_profile_am_2021.pdf, son erişim tarihi: 08.10.2023.

10 Hayastani hanrabetutyun soçial-tntesakan viçaqi 2021t. Hunvar-septemberin, hayastani hanrabetudyun viçakakraqan komide, [հայաստանի հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2021թ. հունվար-սեպտեմբերին, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], https://www.armstat.am/file/article/sv_09_21a_520.pdf, son erişim tarihi: 20.08.2023.

	2021	2022	2023
Doğum	30320	29928	30186
Ölü Doğınlar	425	361	343
Ölüm	26836	22468	20152
Doğal Artış	3484	7460	10034
Evlilik	14474	14036	13734
Boşanma	3692	3764	3780
0-1 Yaş Arası Ölüm	202	191	206
0-4 Yaş Arası Ölüm	236	217	242

Tablo 4: 2023 Yılı Ocak-Ekim Aylarına Göre Ermenistan'ın Doğal Artışının Esas Göstergeleri.¹¹

Aynı zamanda Ermenistan'da göçü belirleyen bazı faktörler de bulunmaktadır. Buna düşük yaşam standartları, manevi açıdan sağlıksız çevre, kötü iklim koşulları ve mevcut istikrarsızlık da dahildir. Bu faktörlere ülkede güvenliğin sağlanamaması ve savaş sonucunda Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde yerleşen Ermenilerin geri dönüşü de eklenebilir. Ermenistan'daki hayat şartları ülkeye Azerbaycan'dan dönen nüfusun, bir grubun Rusya ve Avrupa ülkelerine göçün ana nedenleri arasında iyi bir iş bulma isteği, müreffeh bir çevrede ve iyi koşullarda yaşama isteği ve diğer faktörler yer almaktadır.

Giden ve Geri Dönerlerin Ana Sebepleri	Gidenler	Geri Dönerler	Yeni Gelen Göçmenler
Çalışmak Veya İş Aramak	66,3%	14,9%	10,4%
Aile Sebebinden	3,7%	18,8%	33%
Yerleşme	1,3%	7,9%	18,7%
Eğitim	7,7%	1,5%	1,5%
Askeri Operasyonlar	0	2,3%	20,4%
İşin Bitmesi	-	24,9%	2,7%
Başka	16,9%	25,3%	8,8%

Tablo 5: 2020-2022 Yıllarda Göç Sebepleri.¹²

Ermenistan Cumhuriyeti Göç Bakanlığının bilgilerine göre, bu gösterge esas olarak Rusya Federasyonu'na olan işçi göçü tarafından belirlenmekte olup bunların %82'si (yaklaşık 60-70 bin) çalışma nedeni ile oraya gitmişlerdir. İstatistik Bakanı Amen Ghazaryan'a göre, 2020 yılında Covid-19 salgını nedeniyle kapatılan hava sınırlarının açılmasıyla göçde artış yaşanmıştır. Aynı zamanda 2021 yılının ilk yarısında kalkış ve varışlar arasındaki negatif fark, 2020 yılının aynı dönemine göre 5 kat daha fazladır. Bu nedenle, 2020 yılında ertelenen seyahatler ve işçi göçü gibi, 2021 yılında sınırların açılmasıyla birlikte göçün yoğunlaşmasının nedenlerinden biri de İkinci Karabağ Savaşı sonrasında ülkede yaşanan sosyo-psikolojik durumdur.¹³

Ermenistan'da İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra iç göç de artmıştır. Resmi verilere göre Sünik (Zangezur) ilinin nüfusu 2020'de 136 bin 400 kişiden 2021'de 134 bin 600 kişiye, Vayotsdzor (Keşişkend)'de ise 2020'de 48 bin 400 kişiden 2021'de 47 bin 600 kişiye düşmüştür. Bu nedenle Ermenistan Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı görevli koordinatörü Artak Markosyan

11 Hayastani Hanrabadutyun soşial-tntesakan viçaqi 2023t. Hunvar-hoktemberin, Hayastani Hanrabadutyun viçakakrakan komide, [ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ 2023թ. ՀՈՒՆՎԱՐ-ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], https://www.armstat.am/file/article/sv_10_23a_520.pdf, son erişim tarihi: 08.11.2023.

12 Hayastani joğovrtakraqan joğovaçu – 2022, mas 7: miqraçia, Hayastani Hanrabadutyun viçakakraqan komide [Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու - 2022, ՄԱՍ 7: ՄԻԳՐԱՑԻԱ, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], https://armstat.am/file/article/demog_2023_7.pdf, son erişim tarihi: 12. 10.2023.

13 Ays tarva araçin yeramsyakum hayastani lkel u çı veratarçel aveli kan 55 hazar mart [Այս տարվա առաջին եռամսյակում Հայաստանը լքել ու չի վերադարձել ավելի քան 55 հազար մարդ], <https://www.azatutyun.am/a/31344184.html>, son erişim tarihi: 20.10.2023

Buradaki kalıcı nüfus sayısı 2016 yılında 2206 iken, 2020 yılında 2165 kişi olmuştur. Ancak savaşın bitmesiyle hem sosyo-ekonomik hem de güvenlik nedeniyle nüfusun hem iç hem de dış göç artar. Savaşın bitiminden sonra Ermenistan hükümeti yardım programları uygulamaya koyulmuş ve tarım sektörünün canlanmasına yönelik adımlar artmıştır.¹⁸

44 gün süren Vatan Savaşı'nda elde edilen tarihi Zafer, tam olarak 28 Eylül 2023'te tamamlanmıştır. Vatan Savaşı'nda kazanılan tarihi zaferden üç yıl sonra, Azerbaycan halkının Milli Lideri Haydar Aliyev'in 100. yıldönümünde, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başkomutan İlham Aliyev, önderliğinde Hankendi'deki ayrılıkçı rejimin kaldırılması, Azerbaycan'ın bağımsızlığının ve her karış toprak üzerindeki egemenlik haklarının tamamen restorasyonu görevi başarıyla tamamlanmıştır. 28 Eylül'de Karabağ'daki ayrılıkçı rejim "resmi olarak" kendini serbest bırakmış ve böylece 27 Eylül 2020'de başlayan Vatan Savaşı'nda kazanılan zafer, Azerbaycan'ın 200 yıllık yenilgi tarihini değiştirmiş, bölgede bambaşka gerçeklikler yaratmıştır. Azerbaycan hükümeti, terörlere mücadele operasyonunun ardından Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermenilere, bölgeyi terk etmemeleri ve yeniden entegre olmaları yönünde çağrıda bulunarak, Ermenilerin yeniden entegrasyonuna yönelik planını açıklamıştır. Bunlar aşağıdakileri içermektedir.¹⁹

- Ermeni sakinlerinin yaşadığı bölgelerde yönetim Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın özel temsilcilikleri aracılığıyla yürütülmektedir. Mahalle sakinleri özel heyetlerin çalışmalarına katılabilir.
- Karabağ'da belediyeler kuruldu.
- Vatandaşlık işlemleri Azerbaycan kanunlarına uygun olarak ve ilgili prosedürler esas alınarak yürütülmektedir.
- Azerbaycan'ın işçileri organları kamu düzeninin korunmasını ve bölgede yaşayanların güvenliğini sağlar. Bölge sakinleri işçileri organlarına katılabilir.
- Bölge sakinlerinin yaşadığı alanların fiziki ve sosyal altyapılarının (eğitim, sağlık, enerji, gaz, su, yol, iletişim vb.) sağlanması belirli bir süre içerisinde ülke ortalama göstergeleri seviyesine getirilmektedir.
- Karabağ ve Doğu Zengezur ekonomik bölgelerinde ekonomik kalkınmanın hızlandırılması amacıyla vergi ve gümrük imtiyazlarını içeren bir teşvik paketi planlanmaktadır.
- Bölgede Azerbaycan manatının işlenmesi sağlanmaktadır.
- Girişimci faaliyetler için imtiyazlı krediler, faiz sübvansiyonu, kredi garantileri sağlanmaktadır.
- Çiftçilere sübvansiyon verilmekte ve arazi vergisi dışındaki tüm vergilerden muaf tutulmaktadır.
- Karabağ ve Doğu Zengezur ekonomik bölgelerinde yaşayanlar sosyal yardımlardan, sosyal hizmetlerden ve istihdam programlarından yararlanma hakkına sahiptir.
- Sakinler mobil hizmetlerden (Mobil ASAN ve Mobil DOST) yararlanır.
- Bölge sakinlerinin kültürlerini, etno-kültürel özelliklerini koruma ve geliştirme hakkı güvence altına alınmıştır.
- Dini inanç özgürlüğü, kültürel ve dini eserlerin korunması sağlanır.
- Ermeni dilini kullanma fırsatı yaratılıyor.

Ancak buna rağmen yüzlerce kişi bölgeyi terk etmiştir. Ancak Karabağ'dan ayrılanların sayısına ilişkin tam bir resmi istatistik sunulmadı. Ermeni hükümetinin verdiği bilgiye göre yüz

18 Syunik. Anvandanqayin iraviciaci social-tntesaqan cuçanişneri anqman badçar [Униціп. анівтсанісқайіні іривіцінісқайіні аңқман бадçар аңғһай-аңғһайісқайіні ғуісқайінісқайіні аңғһайісқайіні аңғһайісқайіні аңғһайісқайіні], <https://ampop.am/socio-economic-situation-in-syunik/>, son erişim tarihi: 10.11.2023

19 Rəsmi Bakı: Qarabağ erməniləri üçün reintegrasiya planını açıqlayıb, <https://www.bbc.com/azeri/articles/cpw8d519v39o>, son erişim tarihi: 18.03.2024.

binden fazla insan Karabağ'ı terk etmiştir. Ermenistan'a gidenlerin sosyo-ekonomik durumları ise kötüdür. Bugün Dağlık Karabağ'dan Ermenistan'a taşınanların bir kısmı hükümetten mülteci statüsü almak istemektedir ve bunun Dağlık Karabağ'da mülklerini talep etmek için bazı yasal fırsatların yanı sıra sosyal sorunlarının çözümü için ek fırsatlar yaratacağından emin durumdadırlar. Ancak Ermenistan hükümeti mülteci statüsü vermekten kaçınmaktadır. Ayrılanların çoğu Ermenistan Cumhuriyeti vatandaşı olduğu için hükümet onlara mülteci statüsü vermemektedir. Bir diğer sorun ise göçmenlere barınma sağlanması, iş olanakları sunması ve iyi yaşam şartlarında hayatlarını sürmeleri alanlarında olmuştur.²⁰

Demografi ve Göçün Ekonomiye Etkisi

Demografi ve göçün ekonomi üzerinde önemli olumsuz etkileri olabilir. Nüfusun azalması kaçınılmaz olarak emek verimliliğinde bir düşüşe yol açmaktadır. Çünkü göç eden nüfusun büyük çoğunluğu yüksek vasıflı (beyin göçü) insanlardır. Dolayısıyla Ermenistan Cumhuriyeti'nden çoğunlukla gençler, özellikle Batı ülkelerine genç profesyoneller göç etmektedir. Bu aynı zamanda nüfusun yaşlanma sürecini de etkilemektedir. Demografi ve göç de işgücünün azalmasına katkıda bulunmaktadır. Ermenistan'da çalışma çağındaki nüfusun sayısı her geçen yıl azalmaktadır. 2015 yılında Ermenistan'da çalışma çağındaki nüfus sayısı 2 milyona yakınken, 2021'de bu rakam 1 milyon 800 bine düşmüştür. Yaşlanma nedeniyle tüketim modeli değişmiştir, tüketici harcamalarında devamlı düşüş görülmektedir. Bu da malların fiyat seviyesini etkilemektedir. Uluslararası Para Fonu'nun hesaplamalarına göre nüfusun yaşlanmasına deflasyonist baskılar da eşlik etmektedir.²¹ Son olarak demografik yaşlanma, emekli maaşlarının ödenmesi açısından bütçe için ciddi bir yük haline gelmektedir. Bahsedildiği gibi, Ermenistan'ın nüfusu yaşlanan bir ülke olarak nitelendirilmekte ve bu da emeklilerin sayısında artışa yol açmaktadır. Örneğin 1 Temmuz 2022 yılında açıklanan bilgilere göre 2019 yılı başında Ermenistan'da emekli sayısı 464.110 kişi, 2020 yılında 464.595 kişi, 2021 yılında ise 465.955 kişi olmuştur. Bu hem doğrudan emekli maaşı ödemesi açısından hem de emekli maaşlarının artırılması açısından önemli bir sorun oluşturur.²²

Demografik durumun en önemli sorunlarından biri, uzun vadeli demografik değişiklikler, nüfus artışı, doğumlar, ölümler ve bunların yerinden edilmesi ve ayrıca göçlerin bir sonucu olarak nüfusun yaşlanmasıdır. Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanan demografik yaşlanma ölçeğine göre, ülke nüfus yapısında 65 yaş ve üzeri nüfusun özgül ağırlığı %7'yi aşıyorsa o nüfus yaşlı kabul edilmektedir. Ermenistan'da ise bu gösterici 12,6%'dır. Böylece, Ermenistan'ın nüfusunun mekanik hareketi göstergelerinin eğilimlerinin analizi, göçün yalnızca nüfus sayısında azalmaya değil, aynı zamanda demografik yaşlanmaya da neden olduğu açıktır. Bunun devam etmesi halinde, bu durumun gelecekte daha da kötüleşmesi varsayılmaktadır.²³

Sonuç

İkinci Karabağ Savaşı'nın yol açtığı ağır sosyo-ekonomik durum, Ermenistan ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Ekonomik büyüme eğilimleri zayıflamıştır. Savaş ekonomik krizi derinleştirdi ve önemli maddi kayıplara olmuştur. Savaştan sonra demografik durum kötüleşmiş, göç akışları hızlanmıştır. Doğal büyüme oranları ve doğum oranı azalmıştır. Ekonomik kriz, işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk ve diğer faktörler ülkede göç oranının artmasının ana sebeplerine dönüşmüştür. Ermenistan'da yaşam koşullarının düşük olması ve daha iyi bir yaşam standardında yaşama arzusu çalışma şartlarının uyumsuzluğu, eğitim sisteminin yetersizliği gibi faktörler göçün düzeyini daha

20 Arçaxçineri ardaqağti daqnapali midumi. İncn ayn çc HH Qaravarutyun çraqreri hed [Արցախցիների արտագաղթի տագնապալի միտումը. ինչն այն չէ ՀՀ կառավարության ծրագրերի հետ], <https://arm.sputniknews.ru/20231109/arcakhcineri-artagaghti-tagnapali-mitumy-inchn-aj-n-che-hh-karavarutjan-tsragreri-het-68382196.html>, son erişim tarihi: 10.03.2024

21 Demografikan iravıçaki yev artaqağti Hayastanum. Mşuşot apaqa ec 36 [ԳԵՍՈՂՐԱՖԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻԾԱԿԸ ԵՎ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. ՄՇՈՒՇՈՏ ԱՊԱԳԱ ԷՁ 36], https://www.luys.am/img/artpic/small/ecee65f91a1ae0d7260aDemography_very_final.pdf

22 HH joğovrtakraqan himnaxtrneri, ec 96 [ՀՀ ժողովրդագրական հիմնախնդիրների, էջ 96].

23 “Demografikan iravıçaqi yev ardaqağti Hayastanum” Mşuşot apaqa, ec 36 [“դեմոգրաֆիական իրավիճակը եվ արտագաղթը Հայաստանում”, ՄՇՈՒՇՈՏ ԱՊԱԳԱ, էջ 36], https://www.luys.am/img/artpic/small/ecee65f91a1ae0d7260aDemography_very_final.pdf, son erişim tarihi: 10.10.2023.

da arttırmaktadır. Ermenistan'da göç süreçlerinin artmasının aynı zamanda nüfusun yaşlanması, evlilik ve boşanma oranlarının yükselişi ve düşüşü gibi demografik özellikler üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur. İkinci Karabağ savaşı sonrasında ülkede dış göçün yanı sıra iç göç de artmış, sınır köylerinde yaşayan insanlar ikamet yerlerini terk etmişlerdir.

Böylece Ermenistan'daki demografik koşullar çeşitli nedenlerden dolayı zorlaşmış, bu da Ermenistan'ın zaten zor olan ekonomik ve sosyal koşullarının demografik açıdan krize dönüşmesine neden olmuştur. Elbette belli bir süre sonra savaşın sosyo-ekonomik ve demografik sonuçları Ermenistan Cumhuriyeti'nde tam anlamıyla görülecektir.

Կայնակ

“Demografiakan iraviçaqi yev ardaqağti Hayastanum” *Mşuşot apaqə*, [“դեմոգրաֆիական իրավիճակը եւ արտագաղթը Հայաստանում”, ՄՇՈՒԲՇՈՏ ԱՊՍՊՊ], https://www.luys.am/img/artpic/small/ecee65f91a1ae0d7260aDemography_very_final.pdf, son erişim tarihi: 10.10.2023.

Arçaxçineri ardaqağti daqnapali midumi. İncən ayn çe HH Qaravarutyun çraqreri hed [Արցախցիներին արտագաղթի տազնապալի միտումը. ինչն այն չէ ՀՀ կառավարության ծրագրերի հետ], <https://arm.sputniknews.ru/20231109/arcakhcineri-artagaghti-tagnapali-mitumy-inchn-aj-n-che-hh-karavarutjan-tsragreri-het-68382196.html>

Ays tarva araçin yeramsyakum hayastani lkel u çı veratarçel aveli kan 55 hazar mart [Այս տարվա առաջին եռամսյակում Հայաստանը լքել ու չի վերադարձել ավելի քան 55 հազար մարդ], <https://www.azatutyun.am/a/31344184.html>, son erişim tarihi: 20.10.2023

HACIYEV, Qasım-KƏLBIZADƏ, Elnur-EYVAZOV, Aydın-İSMAYILOVA, Turan-ƏZIMZADƏ, Aynur-İMAMƏLİ, Տերօրիստական, *Ermənistan: Daxili Sosial-İqtisadi və Siyasi Şərait*, MTM Innovation MMC, Bakı 2019.

Hayastani hanrabedutyun soçial-tntesakan viçaqi 2021t. Hunvar-septemberin, hayastani hanrabedutyun viçakakraqan komide, [հայաստանի հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2021թ. հունվար-սեպտեմբերին, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], https://www.armstat.am/file/article/sv_09_21a_520.pdf, son erişim tarihi: 20.08.2023

Hayastani Hanrabedutyun soçial-tntesakan viçaqi 2023t. Hunvar-hoktemberin, Hayastani Hanrabedutyun viçakakraqan komide, [ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ 2023թ. ՀՈՒՆՎԱՐ-ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], https://www.armstat.am/file/article/sv_10_23a_520.pdf, son erişim tarihi: 08.11.2023

Hayastani joğovrtakraqan joğovaçu, 2023, Hayastani Hanrabedutyun viçaqakraqan komide, [Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 2023, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], <https://armstat.am/am/?nid=82&id=2624>, son erişim tarihi: 15.12.2023

Hayastani joğovrtakraqan joğovaçu – 2022, mas 7: miqraçia, Hayastani Hanrabedutyun viçakakraqan komide [Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու - 2022 , ՄԱՍ 7: ՄԻԳՐԱՑԻԱ , Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե], https://armstat.am/file/article/demog_2023_7.pdf, son erişim tarihi: 12. 10.2023

HH joğovrtakraqan himnaxtrneri paterazmi u hamavaraki hedıyevankneri, İrevan 2022 [ՀՀ ժողովրդագրական հիմնախնդիրների պատերազմի ու համավարակի հետևանքների, Երևան 2022], https://asue.am/upload/files/amberd/Amb%2050_compressed.pdf.

Kovid-19 hamavaraki yev paterazmi azteçutyuni joğovrtakraqan qorçintaçneri vra [COVID-19 համավարակի և պատերազմի ազդեցությունը ժողովրդագրական գործընթացների վրա], <https://www.lragir.am/2022/01/30/695806/>, son erişim tarihi: 05.09.2023

KÖRÜKMEZ, Lülüfer, “Öncesi ve Sonrası: Ermenistan’dan Türkiye’ye İşgücü Göçünün Nedenleri ve Göçmen İlişki Ağları”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 29, 2013, s. 67-91.

Miqraçion batqeri hayastani hanrabedutyunum 2021 tvakani (1st 2021t-i tnayin tntesutyunneri kensabaymanneri amboğçvaç hedazotutyun kşrvaç ardyunkneri) [ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2021 թվականին (Ըստ 2021թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության կշռված արդյունքների)], https://www.armstat.am/file/article/migration_profile_am_2021.pdf, son erişim tarihi: 09.10.2023

Miqraçion iraviçaki Hayastanum mifer yev irakanutyun. Pasteri stuqum [Միգրացիոն իրավիճակը Հայաստանում միֆեր և իրականություն. փաստերի ստուգում], <https://www.aravot.am/2021/11/29/1232405/>, son erişim tarihi: 08.12.2023

Rəsmi Bakı Qarabağ erməniləri üçün reintegrasiya planını açıqlayıb, <https://www.bbc.com/azeri/articles/cpw8d519v39o>, son erişim tarihi: 18.03.2024.

Syunik. Anvdanqayin iraviçaqi soçial-tntesaqan çuçanişneri anqman badçar [Սյունիք. անվտանգային իրավիճակը սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշների անկման պատճառ], <https://ampop.am/socio-economic-situation-in-syunik/>, son erişim tarihi: 10.11.2023.

Extended Abstract

One of the factors affecting the social situation of the Republic of Armenia is migration. Deterioration of demographic conditions, negative balance between those who left the country and those who returned, cases of natural growth decrease, etc. were observed. There were several reasons why the population left the country. One of the most important problems of the demographic situation is the aging of the population as a result of long-term demographic changes, population growth, births, deaths and their displacement, as well as migration. These reasons include the low standard of living in the country, inconsistent working conditions, the opportunity to work abroad for better conditions and the desire to get a good education. Therefore, migration in Armenia is grouped according to permanent migration, labor migration and educational migration. Because the majority of the emigrating population are highly skilled people (brain drain). Therefore, mostly young people, especially young professionals, migrate to Western countries from the Republic of Armenia. This also affects the aging process of the population. Demographics and migration also contribute to the decline of the workforce. The number of the working age population in Armenia is decreasing every year. At the same time, mainly young people leaving the country led to the aging of the population. It is for this reason that Armenia ranks first among the countries of the South Caucasus in terms of the number of elderly people. This has a negative impact on the country's economy, the budget's unsustainability, etc.

The second Karabakh war also affected the demographic situation of Armenia. The existence of socio-economic differences between cities and villages, as well as the rapid increase of internal migration along with external migration, are the main indicators of the demographic crisis. The war deepened the economic crisis and caused significant material losses. After the war, the demographic situation worsened, migration flows accelerated. Natural growth rates and birth rate decreased. Economic crisis, unemployment, poverty, corruption and other factors have become the main reasons for the increase in migration rate in the country. Factors such as low living conditions in Armenia and the desire to live at a better standard of living, incompatibility of working conditions and inadequacy of the education system further increase the level of migration. The increase in migration processes in Armenia also had negative effects on demographic characteristics such as the aging of the population and the rise and fall of marriage and divorce rates. After the Second Karabakh war, internal migration as well as external migration increased in the country, and people living in border villages left their places of residence. . During the Second Karabakh War, three regions of the Republic of Armenia – Syunik (Zengezur), Vayotsdzor (Keshishkend) and Gegarkunik (Baskənd) – became border regions, and the population of these cities began to decline as the war continued. This had a serious impact on demographics, politics and defence.

At the same time, there are some factors that determine migration in Armenia. This includes low living standards, spiritually unhealthy environment, poor climatic conditions and current instability. The lack of security in the country and the return of Armenians who settled in the Karabakh region of Azerbaijan as a result of the war were added to these factors. Living conditions in Armenia are among the main reasons for the population returning to the country from Azerbaijan to migrate to Russia and European countries, including the desire to find a good job, the desire to live in a prosperous environment and good conditions, and other factors.

There is an outflow of population from villages due to the underdevelopment of infrastructure and problems in economic, education, culture, social and security areas. At the same time, there is an unequal distribution of the population in the villages. 60% of the village population is concentrated in the Ararat (Vedi), Armavir (Sardarabad), Gegarkunik (Capital) and Kotayk (Eller) regions, and there is also a migration flow here. However, compared to the border villages, the level of migration in these areas was much lower.

The negative aspects of the demographic situation are closely related to structural changes in the labor market and social security issues. In the Republic of Armenia, the war results in increased military expenditures, unemployment and poverty levels, as well as reduced funds allocated to the healthcare system, pensions and other social services. It is clear that the risk of migration is also high in the context of uncertainty and weak economic opportunities.

Yazar Adı-Soyadı ----- Author Name-Surname	Şerqiyye İMAMALİ Şerqiyye İMAMALİ
Yazar Katkı Oranı ----- Author Contribution Percentage	Eşit Equal
Makale Adı ----- Article Name	İkinci Karabağ Savaşı Sonrasında Ermenistan'da Göç Süreçleri Migration Processes in Armenia After the Second Karabakh War
Geliş - Kabul Tarihi ----- Received-Accepted Date	24 Ocak 2024 - 03 Haziran 2024 24 January 2024 - 03 June 2024
Hakem Sayısı ----- Reviewers	Ön İnceleme: Beş iç hakem (Editör, Yayın Kurulu, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri) İçerik İnceleme: İki dış hakem Preview: Five internal reviewer (Editor, Editorial Board, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content review: Two external reviewer.
Etik ----- Ethic	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur. Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik Taraması ----- Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Done - iThenticate
Çıkar Çatışması ----- Conflict of Interest	Çıkar çatışması yoktur. There is no conflict of interest.
Finansman ----- Grant Support	Herhangi maddi bir destek alınmamıştır. No financial support was received.
Etik Beyan ----- Ethical Statement	
Etik Kurul İzni ----- Ethics Committee Approval	
Telif Hakkı ----- Copyright	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Authors retain the copyright of their article.